

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент Чернігівського обласного
інституту післядипломної
педагогічної освіти

**Музична культура Чернігівщини
кінця XX – початку XXI століття як об'єкт
мистецтвознавчого аналізу.**

Незворотній рух України шляхом утвердження європейських цінностей демократичного розвитку сприяє процесу національно-культурного ототожнення. Тому, дослідження широкого загалу питань культурного поступу суспільства в контексті формування концепції гуманітарного розвитку України набуває особливої ваги. До того ж, нинішня стадія державного розвитку ставить завдання і щодо якісно нового осмислення культури як самодостатньої субстанції та невід'ємної складової загальнонаціонального прогресу [10]. Разом з тим, еволюційний характер розвитку духовної культури України актуалізує питання докладного вивчення культурно-регіональних відмінностей, що у кінцевому результаті, сприятиме більш повному усвідомленню цілісності та самоідентичності української культури. З цього приводу виникає потреба наукового опрацювання розвитку художньої культури Чернігівщини кінця XX – початку XXI ст., яка стала невід'ємною складовою духовного відродження України цього періоду. Тому при здійсненні мистецтвознавчого аналізу головну увагу необхідно зосередити на процесі культурних і духовних змін на Чернігівщині, які відбувалися під впливом новітньої стадії державотворення в Україні кінця XX – початку XXI ст., зокрема в музичній, музично-театральній та музично-просвітницькій сферах.

Процес духовного розвитку Чернігівщини цього періоду висунув на передній план визначних дослідників народної творчості М.А.Мишастого, В.І.Полевика, В.В.Дубравіна, відомих діячів театрального і музичного мистецтва В.Г.Грипича, В.М.Субачева, М.М.Боднарука, М.В.Сукача, В.Г.Нечепу, В.М.Суховерського, Л.В. Роговець, Г.Г. Дем'янчука, М.В. Збарадського, М.М. Борща, М.О. Шумського, В.Г. Дорохіна та ін., які, примножуючи творчі традиції Л.М. і Д.М. Ревуцьких, Г.Г.Верьовки, О.П.Довженка, створили нову художню дійсність. Саме їх мистецька діяльність виявляє процес еволюції художньої культури краю в обумовлений період, надаючи йому характеру цілісної системи функціонування в поліфонічній багатобарвності духовного буття України новітньої доби.

У відповідності до визначеної теми дослідження, об'єктом та предметом мистецтвознавчого аналізу, з одного боку, стає музична культура Чернігівщини як певний духовний феномен у контексті культурного поступу України на етапі утвердження її державної незалежності, а з іншого, на перший план виходять окремі сфери художньої культури Чернігівщини кінця ХХ – початку ХХІ ст. : аматорське мистецтво, професіональна музично-театральна діяльність, композиторська творчість, спеціальна мистецька освіта, мистецтвознавство та фольклористика. Тому метою дослідження є - на основі аналізу художньої культури регіону виявити неповторність музичного розвитку Чернігівщини в контексті духовного відродження України на стадії державної незалежності кінця ХХ – початку ХХІ ст.

З цією метою можна виокремити головні сфери аналізу:

- розвиток аматорського мистецтва та музичної фольклористики;
- стан професіонального музичного виконавства в жанрах хорової та інструментальної музики;
- розкриття особливостей виконавської культури Чернігівського камерного хору ім. Д. Бортнянського, Чернігівського академічного симфонічного оркестру «Філармонія», Чернігівського академічного

- українського музично-драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка та визначення їх ролі у становленні музичного професіоналізму;
- показ жанрів і форм композиторської творчості зазначеного періоду;
 - висвітлення спектру концертного та театрального життя;
 - виявлення умов розвитку професіональної музичної освіти;
 - аналіз діяльності музичних навчальних комплексів:
 - 1) «Чернігівське музичне училище ім. Л.М.Ревуцького – Чернігівська обласна школа мистецтв»;
 - 2) «Ніжинське училище культури і мистецтв ім. М.К.Заньковецької – Ніжинська обласна школа мистецтв»;
 - 3) «Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського – Чернігівське музичне училище ім. Л.М.Ревуцького»;
 - 4) «Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського – Чернігівська дитяча музична школа №1 ім. С.В.Вільконського»;
 - з'ясування регіональних підходів щодо музичної педагогіки в цілому та стану навчальних програм зокрема;
 - характеристика розвитку мистецтвознавчої думки та висвітлення регіональних мистецьких новацій в контексті духовного відродження України, що сприятиме формуванню національних пріоритетів духовно-культурного розвитку наступного періоду.

Методологічною основою дослідження є: теоретичні історико-культурологічні концепції М.Грушевського, І.Крип'якевича, І.Огієнка, Дм.Антоновича, М.Семчишина, О.Гончара, І.Дзюби, М.Поповича; методологічні основи музикознавчих праць М.Гордійчука, С.Грици, І.Ляшенка, Н.Герасимової-Персидської, Л.Черкашиної, Л.Корній, Н.Корнієнко, І.Юдкіна, В.Рожка, А.Лащенко і ін.

Основними джерелами вивчення музичного мистецтва і музично-творчої діяльності в цілому є переважно архівні документи Державного архіву Чернігівської області, звіти республіканського та обласного центрів народної творчості та навчально-методичної роботи, архівні документи

театрів та філармонії, музичні твори чернігівських композиторів І.Зажитька, Ю.Захожого-Катренка, А.Пашкевича (чернігівський період), М.Збарадського, А.Ткачука, М.Демиденко;

- театральна-музична спадщина В.Грипича;

- музично-фольклористична спадщина М.Мишастого, В.Полевика, В.Дубравіна;

- музично-педагогічні праці О.Ростовського, А. Стриги, Л. Боднарука, Г. Дем'янчука та ін.

- періодичні видання («Культура і життя», «Музика», «Народна творчість та етнографія», «Мистецтво та освіта», «Урядовий кур'єр», «Голос України», «Деснянська правда», «Гарт», «Чернігівський вісник», «Чернігівські відомості») та ін.;

- історіографічні, мистецтвознавчі й краєзнавчі праці (М.Грушевського, К.Копержинського, Ф.Китченка, Б.Грінченка, О.Малинки, Н.Яснопольського, П.Добровольського, А.Карнабіда, О.Коваленка, В.Грипича, В.Личковаха, В.Полевика, В.Дубравіна, Г.Самойленка).

Наукова новизна зазначеного дослідження полягає в тому, що у роботі вперше в українському музикознавстві буде описано регіональні особливості музичної культури Чернігівщини за доби державної незалежності України. На основі аналізу різноманітних архівних та мистецьких першоджерел буде прослідковано шляхи професійного й аматорського розвитку основних музичних сфер регіону: вокально-хорового та інструментального музикування, кобзарського мистецтва, професіонального музичного виконавства та композиторської творчості, фахової музичної освіти, гастрольно-концертної діяльності, музично-театрального життя. Здійснена оцінка культурно-мистецьких здобутків і новацій Чернігівщини за роки незалежності України.

Матеріали дослідження можуть слугувати базою подальших студій із проблем художньої культури Чернігівщини, а також виступати в якості науково-методичного матеріалу для забезпечення навчального процесу з

курсів історії художньої культури України в навчальних закладах різного рівня державної акредитації.

Головні сфери мистецтвознавчого аналізу музичної культури Чернігівщини кінця ХХ – початку ХХІ ст. можна визначити у такій послідовності:

1. «Народне мистецтво Чернігівщини». Де Чернігівщина розглядатиметься як окремий регіон України, який має свої особливості розвитку художньої культури, обумовлені історичними та культурними обставинами розвитку художньої діяльності, пов'язаними з етапом розбудови державної незалежності України. Як відомо, цей етап докорінних змін в житті українського суспільства кінця ХХ століття, пов'язаний із суцільною кризою тоталітаризму та прийняттям Декларації про державний суверенітет України (1990), проголошенням Акту державної незалежності України (1991), прийняттям Конституції – Основного Закону України (1996), які започаткували незалежність України та створення самостійної Української держави.

Подальший духовний розвиток України знаходився під значним впливом цих подій. Національно-культурне відродження охопило всі ланки художньої діяльності: професіональні творчі спілки, аматорське народне мистецтво, кобзарське мистецтво, композиторську творчість, увесь перебіг музичного та театраль-но-музичного життя, вплинуло на становлення нової концепції мистецької освіти, та мистецтвознавчої думки в регіоні [7].

Процес духовного розвитку Чернігівщини позначився зростанням художньої якості, що знайшло своє відображення у наданні звання «академічний» Чернігівському обласному українському музично-драматичному театру ім. Т.Г.Шевченка та Чернігівському обласному симфонічному оркестру «Філармонія», у художній діяльності камерного хору ім. Д.Бортнянського, ансамблю пісні і танцю «Сіверські клейноди», духового оркестру Чернігівського обласного філармонійного центру фестивалів і концертних програм. З цього приводу необхідно здійснити аналіз документів

загальнодержавного і регіонального рівнів, що дасть можливість розкрити еволюцію державної концепції відродження національної культури та духовності на етапі державної незалежності України кінця XX – початку XXI ст.

Вкажемо на те, що аматорське вокально-хорове та інструментальне музикування стало чи не найпоширенішим видом музичної діяльності зазначеного періоду. Тому необхідно здійснити систематизацію за видами аматорського народного мистецтва, провести аналіз репертуару та виконавської культури фольклорних ансамблів, хорових колективів, оркестрів народних інструментів, духових та естрадних оркестрів. Висвітлити окремі явища сучасної молодіжної мистецької культури, дослідити взаємозв'язок окремих видів народного мистецтва з багатовіковими традиціями народної культури Чернігово-Сіверського регіону України.

Ваговим надбанням музичної культури України стала Чернігівська кобзарська школа, яка зазнала значної активізації свого розвитку на етапі духовного відродження України та утворення Чернігівського обласного відділення Національної спілки кобзарів України.

З цією метою важливо висвітлити історичний аспект розвитку кобзарства на Чернігівщині та внеску видатних митців О.Вересая, А.Шута, А.Гайденка, Т.Пархоменка, П.Ткаченка (Галашка), О.Гребеня в скарбницю кобзарської культури України. Їх діяльність необхідно розглядати в контексті духовного відродження України на сучасному етапі. Творчість сучасних носіїв кобзарського мистецтва Чернігівщини представлена яскравими особистостями серед яких:

- Олександр Корнієвський – творець української новочасної бандури.

За своє життя О.Корнієвський виготовив більше 200 бандур і став одним з визначних творців сучасної бандури. У своїй творчості він об'єднав традиції і новаторство Чернігівської кобзарської школи.

- Лауреата Національної премії України ім. Т.Г.Шевченка, заслуженого артиста України, кобзара-лірника В.Г.Нечепи. В.Нечепа - яскравий представник сучасного кобзарського мистецтва України, продовжувач і спадкоємець традицій кобзарського мистецтва Чернігівщини. В. Нечепа здійснює активну науково-пошукову та творчу діяльність [11].

Незаперечним фактом є те, що У 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. Чернігівщина стала визначною ареною кобзарського мистецтва України : тут відбулося шість Всеукраїнських фестивалів кобзарського мистецтва «Вересаєве свято», два Всеукраїнських фестивалі дитячо-юнацького музичного мистецтва «Кобзарський майдан у Чернігові». Під началом Національної спілки кобзарів України започатковано проведення Всеукраїнського огляду-конкурсу «Кобзарська юнь України». Кобзарське мистецтво стало суттєвим чинником формування творчого обличчя регіону[1].

Важливим аспектом музикознавчого аналізу повинно стати висвітлення стану дослідження народно-пісенної культури Чернігово-Сіверського краю на сучасному етапі.

Витоки музичної фольклористики Чернігівщини та її головні етапи пов'язані з іменами П.Куліша, М.Білозерського, М.Лисенка, Б.Грінченка, О.Малинки, Дм.Ревуцького, Г.Верьовки і ін. Збирацька діяльність фольклористів Чернігівщини нової генерації, зокрема М.А. Мишастого, В.І. Полевика, В.В. Дубравіна визначила головні досягнення в цій галузі наприкінці ХХ ст.

Так М.Мишастий є один із визначних фольклористів та етнографів Чернігівщини другої половини ХХ ст. Ним зібрано понад 1000 народних пісень різних жанрів. Він залишив унікальну пам'ятку етнології «Весілля в Блистові» [6. с.150]. Учень Е.П. Скрипчинської-Верьовки В.Полевик головним змістом свого життя вважав продовження фольклорних традицій, започаткованих Г.Г.Верьовкою. Ним записано й видано близько 5000 пісень, які представляють усі райони Чернігівщини. В.Полевик уклав декілька збірок

пісень: «Народні пісні Новгородсіверщини», «Українські народні пісні с.Зеленівки Бахмацького району», «Народні пісні Чернігівщини с.Займища Щорського району», «Українські народні пісні на слова Т.Г.Шевченка, записані на Чернігівщині» та ін. Науковий аналіз спадщини В.Полевика розкриє важливий етап фольклористичних шукань на Чернігівщині в кінці ХХ століття [5].

Праця етномузиколога, члена Національної спілки композиторів України, професора Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя В.В.Дубравіна продовжує наукові традиції дослідження музичного фольклору як художньої системи, започатковані відомими фольклористами Чернігівщини М.Сперанським, О.Малинкою. В.Дубравін впродовж багатьох років досліджував пісенний фольклор Бахмацького, Борзнянського, Варвинського, Козелецького, Корюківського, Ніжинського, Щорського та інших районів області. Ним було зафіксовано понад 1000 пісенних зразків. Наукове опрацювання етномузикологічних студій В.Дубравіна розкриє повноту фольклористичних досліджень на Чернігівщині в обумовлений період [6. с.70].

2. «Музичне та театральне життя». В контексті дослідження духовної культури регіону важливо з'ясувати і визначити головні стадії розвитку музичного виконавства та гастрольно-концертної діяльності на Чернігівщині від початку до створення в 2000 році першого в Україні регіонального філармонійного центру фестивалів і концертних програм, важливого етапу професіоналізації музичного виконавства та гастрольно-концертної справи. В цьому сенсі творча діяльність Чернігівського камерного хору ім. Д. Бортнянського суттєво вплинула на підвищення якісного рівня хорового життя регіону, хорового виконавства України в цілому [4].

Симфонічне життя регіону зазначеного періоду визначила діяльність Чернігівського академічного симфонічного оркестру «Філармонія». Творчість колективу посідає провідне місце в царині сучасного симфонічного виконавства на Чернігівщині. Послідовність і цілеспрямованість щодо

поширення симфонічної музики різних національних композиторських шкіл, високий виконавський рівень знайшли своє визнання у присвоєнні почесного звання «академічний» та в здійсненні широкої гастрольно-концертної діяльності [3].

В контексті розвитку музично-драматичного мистецтва України важливе місце посідає Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка.

Театр належить до одного з найстаріших в Україні. З його діяльністю пов'язані імена визначних діячів української культури Л.І.Глібова, О.В.Марковича, М.Т.Васильєва – Святошенка, В.В.Рудницького і ін. Зокрема постановки видатного українського режисера кінця ХХ – початку ХХІ століття, народного артиста України В.Г.Грипича здійснили глибокий вплив на формування новітньої театральної культури Чернігівщини [2].

3. «Композиторська творчість». Варто зазначити, що процес духовного відродження України кінця ХХ – початку ХХІ ст.. вплинув на становлення музичного професіоналізму та на формування різних жанрів і форм композиторської творчості.

Так в жанрі хорової музики композитори Чернігівщини працювали у формі пісні, кантати, ораторії. З цього приводу заслуговує на увагу творчий доробок І.Зажитька, Ю.Захожого-Катренка, І.Синиці, А.Пашкевича (чернігівський період 1990-2002), А.Ткачука, М.Демиденко.

Певні напрацювання відбулися також в царині камерно-інструментальної та оркестрової музики (І.Зажитько, Ю.Захожий-Катренко, А.Ткачук, М.Демиденко). Пісенна творчість Ф.Литвиненка, Л.Пашина, Л.Хатуна, М.Збарядського та ін. отримала визнання в Україні та стала репертуарним надбанням багатьох творчих колективів та окремих виконавців.

4. «Музична освіта». Важливим аспектом мистецтвознавчого аналізу є методологічні та методико-педагогічні проблеми музичної фахової освіти. За роки незалежності України в цій ділянці мистецької діяльності на Чернігівщині відбулися позитивні зрушення. Фахову освіту надають 36 шкіл

естетичного виховання та 60 філіалів цих шкіл, в яких навчається близько 10 тис. дітей та молоді [8]. Певні напрацювання мають Чернігівське музичне училище ім. Л.М.Ревуцького та Ніжинське училище культури і мистецтв ім. М.К.Заньковецької. Здійснюється підготовча робота щодо відкриття Чернігівського музичного інституту Національної музичної академії України ім. П.І.Чайковського. За останні роки на Чернігівщині з'явилися багатоступеневі навчальні комплекси: «Чернігівська обласна школа мистецтв – Чернігівське музичне училище ім. Л.М.Ревуцького»; «Ніжинська обласна школа мистецтв - Ніжинське училище культури і мистецтв ім. М.К.Заньковецької»; «Чернігівське музичне училище ім.Л.М.Ревуцького – Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського»; «Чернігівська міська музична школа №1 ім. С.В.Вільконського – Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського». Дослідження стану музичної освіти на Чернігівщини набуває актуальності у зв'язку із входженням України в європейський освітянський простір та загальноукраїнською дискусією з цього питання, що розгортається в нинішній час [9]. Осмислення музично-освітньої школи України через призму її регіональних складових сприятиме усуненню «уніфікаційного синдрому», що дозволить зберегти кращі традиції вітчизняної мистецької освіти. Музична педагогіка Чернігівщини, яка склалася на основі кращих напрацювань минулого (фортепіано – Є.В.Богословський, віолончель – С.В.Вільконський, хорові дисципліни – Ф.Д.Проценко та ін.), суттєво доповнюється новітніми надбаннями в галузі теорії та музично-педагогічної практики.

Таким чином, всебічне дослідження музичної культури Чернігівщини на етапі державної незалежності України є однією з суттєвих умов пізнання мистецьких процесів окремо взятого регіону, що в свою чергу сприятиме відтворенню цілісної картини духовного відродження України та формуванню концепції гуманітарного розвитку XXI століття.

Література.

1. Україна. Президент (2005-2010 : В.А.Ющенко) «Про підготовку та проведення Всеукраїнського форуму інтелігенції : Указ Президента України від 11 січня 2008 року, №12/ 2008 // Уряд. кур'єр. 2008 – 15 січ.
2. Васюта О.П. Кобзарський майдан у Чернігові / О.П.Васюта // Уряд. кур'єр. – 2005. - 24 верес.
3. Гайдабура В.М. Володимир Грипич / В.М.Гайбадура. – К., 1984. – 172 с.
4. Єлісеєва М. Життя, наповнене музикою / М.Єлісеєва // Чернігів. відом. – 2007. - 10 жовт.
5. Зінич О. Музика звучить, традиції продовжуються... / О.Зінич // Голос України. - 1998. - 19 черв.
6. Зуб П.Г. Золота спадщина / П.Г.Зуб. – Чернігів, 2000 – 151 с.
7. Калібаба Д.О. Відомі діячі культури, науки, політики Чернігівщини / Д.О.Калібаба.- Чернігів, 1998. – С. 70, С. 150
8. Личковах В.А. Сіверянська культурологічна регіоніка. //Дивосад культури: вибрані статті з естетики, культурології, філософії мистецтв. – Чернігів, 2006. - С. 127-135
9. Постанова колегії управління культури і туризму Чернігівської ОДА, від 28 лютого 2008 № 2
10. Рожок В.І. Інтеграція – не уніфікація. Музична освіта та Болонський процес / В.І.Рожок // День. – 2007 – 23 черв.
11. Шудря М.А., В рокотанні – риданні бандур.[М.Г.Нечепа] – К., 2006. 455 с.